

ПОРЯДОК РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ З ІНОЗЕМНИМИ ГРОМАДЯНАМИ В УКРАЇНІ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

Менджул М.В.,

*к.ю.н., доцент кафедри міжнародного приватного права,
правосуддя та адвокатури ДВНЗ «УжНУ»*

В останні роки доволі поширеним явищем є укладення шлюбу громадян України з іноземцями. Так, за офіційною статистикою у першому півріччі 2013 р. тільки у м. Києві зареєстровано 9435 шлюбів, з них майже кожний десятий – з іноземцями (988). При цьому в 454 випадках українці одружувалися з громадянами держав-членів СНД, у 505 – з громадянами інших держав, між собою іноземці зареєстрували лише 29 шлюбів[1]. На жаль, також збільшується і кількість розірваних шлюбів з іноземним елементом. У зв'язку з цим, актуальним є дослідження особливостей порядку розірвання шлюбу з іноземним громадянином чи особою без громадянства. При цьому сучасні науковці, зокрема Борисова В.І., Жилінкова І.В.[2], Глиняна К.М.[3], Калітенко О.М.[4], Левківський Б.К.[5], Новохатська Я.В. [6], Ольховик Л.А. [7], Ромовська З.В. [8], Червоний Ю.С. [9], Шимон С.І.[10] та ін., досліджують інститут шлюбу, особисті немайнові та майнові відносини подружжя, членів сім'ї, аналізують справи, що виникають із шлюбних правовідносин. Проте комплексного аналізу проблем розірвання шлюбу з іноземним громадянином чи особою без громадянства не проводилося, що свідчить про актуальність даного дослідження.

Припинення шлюбу шляхом його розірвання здійснюється в зарубіжних країнах по різному. Чубарев В.Л. зазначає, що стосовно припинення (розірвання) шлюбу у світі існує три підходи. Згідно з першим (Аргентина, Ірландія, Іспанія, Колумбія) розірвання шлюбу заборонено майже за будь-яких підстав. Відповідно до другого, розірвання шлюбу можливе на підставі клопотання жінки (Єгипет, Ліван), чоловіка (країни мусульманського права) або будь-кого з подружжя, проте лише за передбачених в законі підстав, серед яких взаємна згода подружжя на розлучення не зазначена. Більшість же законодавців у цьому питанні використовують презумпцію, за якою розірвання шлюбу є особистою справою подружжя, і якщо шлюб фактично не існує, відсутні будь-які розумні причини вважати його існуючим юридично[11, с. 412].

Припинення шлюбу громадян України з іноземцями та особами без громадянства, відповідно до ст. 63 Закону України «Про міжнародне приватне право», визначається правом, яке діє на цей час щодо правових наслідків шлюбу. У разі укладення шлюбу в Україні застосовуються вимоги Сімейного кодексу України щодо підстав

недійсності шлюбу (ст. 55 Закону України «Про міжнародне приватне право»)[12].

Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах (Мінська конвенція країн СНД, 1993 р.) у статтях 28 і 29 також містить колізійні норми розірвання шлюбу. Зокрема, по справах про розірвання шлюбу застосовується законодавство держави, громадянами якої є подружжя на момент подачі заяви. Якщо один з подружжя є громадянином однієї держави, а другий - іншої держави, застосовується законодавство держави, установа якої розглядає справу про розірвання шлюбу. По справах про розірвання шлюбу компетентні установи держави, громадянами якої є подружжя на момент подачі заяви. Якщо на момент подачі заяви подружжя проживає на території іншої держави, то компетентні також установи цієї держави. Якщо подружжя проживає на території різних країн, то розірвання шлюбу може бути зроблене в компетентних установах обох держав-учасниць Конвенції.

Договори про правову допомогу, укладені Україною з іншими країнами (в тому числі: Договір між Україною і Республікою Польща «Про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах» від 24 травня 1993 р., ратифікований Україною 4 лютого 1994 р. (ст. 26); Договір між Україною та Латвійською Республікою «Про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних, трудових та кримінальних справах» від 23 травня 1995 р., ратифікований Україною 22 листопада 1995 р. (ст. 26); Договір між Україною і Литовською Республікою «Про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах» від 7 липня 1993 р., ратифікований Україною 17 грудня 1993 р. (ст. 27); Договір між Україною та Чеською Республікою про правову допомогу в цивільних справах від 28.05.2001 р., ратифікований Україною 10 січня 2002 р. (ст. 30) та ін.) містять подібні колізійні норми, зокрема:

- 1) розірвання шлюбу проводиться згідно з законодавством тієї держави, громадянами якої є подружжя в момент порушення справи.
- 2) Якщо в момент порушення справи один з подружжя є громадянином однієї держави, а другий - громадянином іншої, розірвання шлюбу проводиться згідно з законодавством тієї держави, на території якої вони мають місце проживання.
- 3) Якщо один з подружжя має місце проживання на території однієї держави, а другий - на території, застосовується законодавство тієї держави, орган якої порушив справу.

Таким чином, припинення шлюбу громадян України з іноземцями та особами без громадянства, що проживають в Україні здійснюється за правом України, на підставах і в порядку, передбачених главою 11 СК України[13].

Шлюб припиняється внаслідок його розірвання за спільною заявою подружжя або одного з них органом державної реєстрації актів цивільного стану чи судом.

За українським законодавством припиняються шлюби громадян України з іноземцями та особами без громадянства, які проживають в Україні або за її межами, за умови, якщо відповідну заяву подано до уповноваженого органу в Україні.

Громадяни України, що проживають за її межами, мають можливість розірвати шлюб у порядку і на підставах, установлених сімейним законодавством України, у країні проживання, звернувшись до консульських установ чи дипломатичних представництв України, але лише у випадках, коли відповідно до Сімейного кодексу України подібний шлюб може бути розірваним у державних органах реєстрації актів цивільного стану.

Відповідно до ст. 106 СК України, подружжя, яке не має дітей, навіть якщо один з них іноземець чи особа без громадянства, має право подати до органу державної реєстрації актів цивільного стану заяву про розірвання шлюбу. Якщо один із подружжя через поважну причину не може особисто подати заяву, то таку заяву, нотаріально засвідчену або прирівняну до неї, від його імені може подати другий з подружжя. Орган державної реєстрації актів цивільного стану складає актовий запис про розірвання шлюбу після спливу одного місяця від дня подання заяви, якщо вона не була відкликана. Шлюб розривається незалежно від наявності між подружжям майнового спору. Крім того, шлюб розривається органом державної реєстрації актів цивільного стану за заявою одного із подружжя, якщо другий із подружжя: визнаний безвісно відсутнім або недездатним.

За заявою заінтересованої особи розірвання шлюбу, здійснене відповідно до положень статті 106 СК України, може бути визнане судом фіктивним, якщо буде встановлено, що жінка та чоловік продовжували проживати однією сім'єю і не мали наміру припинити шлюбні відносини. На підставі рішення суду актовий запис про розірвання шлюбу та Свідоцтво про розірвання шлюбу анулюються органом державної реєстрації актів цивільного стану.

Якщо подружжя має дітей, але подальше подружнє життя неможливе, то вони мають право розірвати шлюб у судовому порядку. Подружжя, яке має дітей, має право подати до суду заяву про розірвання шлюбу разом із письмовим договором про те, з ким із них будуть проживати діти, яку участь у забезпеченні умов їхнього життя братиме той з батьків, хто буде проживати окремо, а також про умови здійснення ним права на особисте виховання дітей.

Суд постановляє рішення про розірвання шлюбу, якщо буде встановлено, що заява про розірвання шлюбу відповідає дійсній волі дружини та чоловіка і що після розірвання шлюбу не будуть порушені

їхні особисті та майнові права, а також права їхніх дітей. Суд постановляє рішення про розірвання шлюбу після спливу одного місяця від дня подання заяви. До закінчення цього строку дружина і чоловік мають право відкликати заяву про розірвання шлюбу.

Якщо один із подружжя не бажає надалі підтримувати шлюбні відносини, то відповідно до ст. 110 СК України, він може пред'явити позов про розірвання шлюбу до суду. У нього обмежене на це право протягом вагітності дружини та протягом одного року після народження дитини. Крім випадків, коли: один із подружжя вчинив протиправну поведінку, яка містить ознаки кримінального правопорушення, щодо другого з подружжя або дитини; якщо батьківство зачатої дитини визнане іншою особою або за рішенням суду відомості про чоловіка як батька дитини виключено із актового запису про народження дитини.

Згідно з п. 5 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 21 грудня 2007 року № 11 «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» позов про розірвання шлюбу з особою, яка не має в Україні місця проживання або місце проживання якої невідоме, може пред'являтися за місцем знаходження майна відповідача, або за останнім відомим місцем його проживання чи перебування (ч. 10 ст. 110 ЦПК), а у випадку, коли з позивачем проживають його малолітні або неповнолітні діти або якщо він не може за станом здоров'я чи з інших поважних причин виїхати до місця проживання відповідача - за місцем проживання позивача[14]. За домовленістю подружжя справа може розглядатися за місцем проживання будь-кого з них (ч. 2 ст. 110 ЦПК). Відповідно до ст. 111 ЦПК Верховний Суд України визначає підсудність справи про розірвання шлюбу між громадянином України та іноземцем або особою без громадянства, які проживають за межами України тільки в разі, якщо ніхто з подружжя не проживає в Україні.

Вже склалася в Україні судова практика розгляду справ про розірвання шлюбу з іноземцями. Так, у рішенні Мукачівського міськрайонного суду Закарпатської області від 24 листопада 2011 р., винесеному у справі за позовом про розірвання шлюбу, зареєстрованого 03 жовтня 2009 року управлінням державної адміністрації Приморсько-Горанської жупанії в метричній установі Рієка в Республіці Хорватія, суд встановив, що з огляду на відсутність у сторін спільного особистого закону, тому що вони є громадянами різних держав – України та Республіки Хорватія, а також з огляду на те, що останнім спільним місцем проживання сторін є м. Мукачево, до спірних правовідносин слід застосовувати законодавство України[15].

У разі розірвання шлюбу органом державної реєстрації актів цивільного стану шлюб припиняється у день реєстрації розірвання

шлюбу, а у разі розірвання шлюбу судом - у день набрання чинності рішенням суду про розірвання шлюбу. Особа, яка змінила своє прізвище у зв'язку з реєстрацією шлюбу, має право після розірвання шлюбу надалі іменуватися цим прізвищем або відновити своє дошлюбне прізвище.

Таким чином, розглядаючи справи про розірвання шлюбу з іноземцями, суд повинен вжити заходів щодо примирення подружжя, якщо це не суперечить моральним засадам суспільства, а також з'ясувати фактичні взаємини подружжя, дійсні причини позову про розірвання шлюбу, враховувати наявність малолітньої дитини, дитини-інваліда та інші обставини життя подружжя. Суд постановляє рішення про розірвання шлюбу тільки, якщо буде встановлено, що подальше спільне життя подружжя і збереження шлюбу суперечило б інтересам одного з них, інтересам їхніх дітей, що мають істотне значення.

Список використаних джерел

1. У столиці майже кожен 10-й шлюб – з іноземцями // Державна реєстраційна служба України. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.drsu.gov.ua/show/11498>
2. Сімейне право : підручник / [Л. М. Баранова та ін.]; за заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Жилінкової ; Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". - 4-те вид., переробл. і допов. - Х. : Право, 2012. - 320 с.
3. Глиняна К. М. Правове регулювання розлучення за сімейним законодавством України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / К. М. Глиняна. – Одеса, 2006. – 20 с.
4. Калітенко О. М. Особисті відносини подружжя та відносини подружжя стосовно їх майна : автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.03 / О. М. Калітенко. - Х., 2001. - 20 с.
5. Левківський Б. К. Особисті немайнові права та обов'язки членів сім'ї : автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.03 / Б. К. Левківський. - Київ, 2004 . - 20 с.
6. Новохатська Я. В. Правове регулювання майнових відносин подружжя (порівняльно-правовий аспект) : автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.03 / Я. В. Новохатська. - Х., 2006. - 20 с.
7. Ольховик Л. А. Особисті немайнові права дитини за цивільним законодавством України : монографія / Л. А. Ольховик. - О. : Видавець Букаєв В.В., 2009. - 174 с.
8. Ромовська З. В. Сімейний кодекс України: науково-практичний коментар / З. В. Ромовська– К.: Вид. дім “Ін Юре”, 2003. – 532 с.

9. Сімейне право України : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Ю. С. Червоний [и др.] ; ред. Ю. С. Червоний. - К. : Істина, 2004. - 400 с.
10. Шимон С. І. Сімейне право : навч. посіб. / Світлана Іванівна Шимон. - К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. - 260 с.
11. Чубарєв В.Л. Міжнародне приватне право: Навчальний посібник / В.Л. Чубарєв - К.: Атіка, 2008.- 608 с.
12. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 32. – Ст. 422.
13. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. - № 21 - 22. - ст. 135.
14. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 21 грудня 2007 р. № 11 // Вісник Верховного суду України. – 2008. - № 1. - Ст. 5.
15. Рішення Мукачівського міськрайонного суду Закарпатської області від 24 листопада 2011 р. / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/19461940>